

Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně
Agronomická fakulta
Ústav chovu a šlechtění zvířat

Chov huculského koně v ČR a perspektivy jeho využití
Bakalářská práce

Vedoucí práce:
doc. Ing. Iva Jiskrová, Ph.D.

Vypracovala:
Stanislava Havlová

Brno 2007

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Chov huculského koně v ČR a perspektivy jeho využití vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v příloženém seznamu literatury.

Bakalářská práce je školním dílem a může být použita ke komerčním účelům jen se souhlasem vedoucího diplomové práce a děkana AF MZLU v Brně.

V Brně, dne 3. května 2007

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí bakalářské práce doc. Ing. Ivě Jiskrové, Ph.D., za metodickou pomoc, odborné konzultace a cenné připomínky a Ing. Evě Sobotkové za cenné rady při zpracování této práce.

Děkuji panu Ivovi Kosíkovi za poskytnutí fotografií a informací k nim.

ABSTRAKT

Předkládaná bakalářská práce se zabývá v první části chovem huculského koně v České republice. Je zde popsán vznik plemene, historie chovu i současný stav. Uveden je také vzhled a vlastnosti hucula, jeho typy a popis nejvýznamnějších linií.

Druhá část je zaměřena na využití hucula a to především v současné době. Popsány jsou nejrůznější disciplíny jezdeckého sportu i vozatajství s uvedením vhodnosti hucula pro danou soutěž.

Tato bakalářská práce byla zpracována jako podklad pro práci diplomovou, která bude dále zkoumat chov a využití huculského koně v České republice.

Klíčová slova: huculský kůň, chov, využití koní

ANNOTATION

In the first part Construed bachelor work deals with breed of hucul horse in the Czech Republic. There is described the beginning of the breed, the history of breed and the present state. Appearance and characteristics of the hucul, his types and description of the most important lines are presented in this part.

The second part of this work is centred on usage of hucul horse, mainly in present. Assorted disciplines of riding sports and cart drawing are described here with comparing usability of hucul for discipline.

This bachelor work was elaborated as basis for diploma paper, which will research breed and usage of the hucul horse in the Czech Republic.

Key words: hucul horse, breed, usage of horses

OBSAH:

1. ÚVOD	8
2. LITERÁRNÍ PŘEHLED	9
2.1 Historie chovu a vývoj plemene	9
2.1.1 Původ huculského koně	9
2.1.2 Vznik plemene	10
2.1.3 Historie plemene	11
2.1.4 Záchrana huculského koně	14
2.1.5 Podmínky chovu	16
2.1.6 Historie využívání hucula	18
2.2 Charakteristika plemene	19
2.2.1 Exteriér	20
2.2.2 Zbarvení	21
2.2.2.1 Strakatí huculové	22
2.2.3 Charakteristické vlastnosti	23
2.2.4 Typy huculského koně	23
2.2.5 Linie huculských hřebců	25
2.3 Současná situace v chovu hucula v ČR, význam začlenění plemene mezi genetické zdroje zvířat v ČR	27
2.3.1 Současný stav	27
2.3.2 Genetické zdroje	28
2.3.3 Dotace na huculského koně zařazeného do genetických zdrojů	29
2.4 Současné možnosti využití huculského koně	30
2.4.1 Parkurové skákání	31
2.4.2 Drezúra	32
2.4.3 Všestrannost	33
2.4.4 Distanční dostihy	33
2.4.5 Westernové ježdění	33
2.4.6 Vozatajství, tah	34
2.4.7 Hipoterapie a agroturistika	34
2.4.8 Ekologie	35
2.4.9 Ostatní	36

3. NÁVRH METODIKY PRÁCE	38
3.1 Vymezení srovnávací základny	38
3.2 Posouzení výsledku výkonnostních zkoušek v jednotlivých hřebčích liniích	38
3.3 Vliv podílu původních genů na ohodnocení při výkonnostních zkouškách	38
3.4 Vliv velikosti chovu na kvalitu odchovávaných koní	38
4. ZÁVĚR	39
5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	41
6. PŘÍLOHA	43

1. ÚVOD

Huculský kůň je nejstarší plemeno chované na našem území. V posledních letech vstupuje stále více do povědomí chovatelů i široké veřejnosti a obliba tohoto malého koníka stále roste. V dnešní době populace huculských koní narůstá. Nebylo tomu tak ale vždy, hrozilo mu dokonce vyhynutí, právě kvůli stále aktuální otázce, k čemu se toto zdánlivě primitivní plemeno dá využít. Dnes v chovu koní převládají koně sportovní a dostihoví. Ve světě i u nás je obrovská škála nejrůznějších plemen šlechtěných na sportovní výkony, kterým huculský kůň nemůže konkurovat.

Naštěstí má hucul vlastnosti, které jsou i v dnešní době přínosem. Zmíňme například jeho nenáročnost, odolnost vůči nepřízní počasí a nejrůznějším onemocněním, skromnost a značnou všestrannost. Díky tomu netrpí následky nepravidelného využívání. Právě pro tyto vlastnosti je oblíben zvláště mezi drobnými chovateli. Ti oceňují pracovitost huculského koně a možnost využít jej nejen k jízdě, ale i k tahu. Nejčastěji bývá využit k rekreačnímu ježdění do přírody. Pro jeho klidnou povahu ho oceňují také rodiče dětí, kterým pomáhá v jezdeckých začátcích.

Na druhou stranu převládá názor, že huculský kůň je značně tvrdohlavý a málo chodivý, proto už je menší zastoupení tohoto plemene ve sportovním ježdění. Podle našeho názoru je třeba poukázat i na další možné způsoby využití hucula, jako je vozatajství a distanční jízdy, v neposlední řadě i zastoupení ve westernovém a parkurovém skákání především dětí a mládeže.

Nezanedbatelným faktorem, díky kterému populace huculského koně v České republice narůstá, je možnost získat dotace na chov plemene, které je zařazeno do genetických zdrojů ČR.

2. LITERÁRNÍ PŘEHLED

2.1 Historie chovu a vývoj plemene

2.1.1 Původ Huculského koně

Názory na původ huculského koně se často liší. MISARĚ (1992) se zmiňuje, že původ huculských koní není exaktně prozkoumán. Proto bývá toto plemeno předmětem sporu, zda patří k plemenům stepního koně nebo koně severního. Některé typy huculů zdánlivě potvrzují, že jsou potomky nejzápadnější větve tarpána, exteriérové charakteristiky naopak svádějí k domněnce, že vliv severských koní byl rovněž významný. Není vyloučena ani možnost částečného smíšení obou plemenných skupin. Tarpánních znaků je zdánlivě více než stop příslušnosti ke skupině severských koní. Proto je toto plemeno ponecháno ve skupině těch, jejichž předkem byl tarpan.

KHOLOVÁ (2000) se přiklání k názoru, že je to původní plemeno z východních (Rumunských a Ukrajinských) Karpat a má tedy blízko k lesním tarpanům. Postupně se pak křížil s koňmi z okolních nížin a vzácně i s orientálními plemeny, takže se původní ráz poněkud setřel.

DUŠEK (1999) řadí hucula do skupiny koní nordických, spolu s fjordským, islandským koněm a shetlandským poníkem. Vychází podle rozdělení profesora Bílka, který tak usuzoval z běžného porovnání lebky huculského koně s lebkami koní dochovaných ve starogermánských hrobech a lebkami současných koní orientálních, mongolských a nordických. Zároveň však upozorňuje, že přesná analýza nebyla dosud provedena. Domnívá se, že hucul je pozůstatkem z dob keltského a později germánského osídlení Karpat.

Skutečný původ huculských koní nelze věrohodně vypátrat. Spolehlivě je doložena pouze přítomnost původních koní Evropy – lesního tarpána a kertaka. Na utváření genotypu hucula, prapůvodního lidového a selského koně podhůří a hor Karpat, se podíleli i koně všech možných armád. Do huculské krve byly vmíchány vlastnosti mongolských i asijských stepních koní. Při tureckých výbojích získali podíly krve z koní arabských. Napoleonská tažení do Ruska obohatila exteriér huculů i o prvky po koních evropských plemen (VOGELTANZ, TETZELI, 1997).

Jiní autoři však považují za předky huculského koně plemena odvozená od tarpána a sice koně arabského, zdegenerovaného v tvrdých horských podmínkách (Adametz, In Radvan, 2002) nebo polského konika, který naopak odchovem v horách nabývá jiných a to robustnějších tělesných tvarů (Baranski, In Radvan, 2002).

Poukazováno bývá i na okolnost, že Karpaty byly hranicí rozšíření divokého západoevropského koně, takže karpatský koně mohou mít společného předka s chladnokrevnými plemeny (Zuda, 1954, In Radvan, 2002). Podle některých autorů mohl být základem karpatských koní (jmenovitě horských koní východního Slovenska) i kertak (Veselý, 1925, In Radvan, 2002). Současní autoři proto řadí huculského koně k plemenům majícím původ v tarpanovi nebo jej dokonce považují za horského tarpana, který zde byl domestikován (Hitřík, 1987, In Radvan, 2002) a v původní téměř nezměněné podobě přežil několik století (RADVAN, 2002).

2.1.2 Vznik plemene

Huculský kůň se vyskytoval prakticky v dnešní podobě už u horských kmenů starých Dáků (snad Karpů) před několika tisíci lety dávno před slovanským osídlením Evropy, a to v celém oblouku Karpat, tedy na západě až k Beskydám. Nejstarší literární údaje o výskytu huculského koně jsou přes 400 let staré. Hakl (In Leiský, 1999), čerpaje ze starší literatury, se o něm zmiňuje jako o horském tarpanovi (Bergtarpan). Díky tomu, že místa, kde se huculští koně vyskytovali, neležela na hlavních trasách asijských nájezdů do Evropy, zůstala i původní krev huculů (v podstatě tarpanů) geneticky téměř nedotčena křížením (na rozdíl od polského konika, který má s huculem společný původ). Hucul byl od nepaměti chován polodivoce a velice tvrdě hlavně na karpatských poloninách (LEISKÝ, 1999).

KHOLOVÁ (2005) uvádí, že domácí koně místního původu chovali v Karpatech Dákové již v antických dobách a později slovanské i rumunské kmeny. Se svými chovateli se koně dostali až na východní Slovensko. Název hucul je odvozen od východoslovanské národnosti, která po staletí obývá západní Ukrajinu a zakarpatský kraj. Tito horští zemědělci, pastevci, dřevaři a voraři obývali neschůdné a chudé oblasti Karpat a chovali velmi otužilé typy domácích zvířat převážně místního původu. Také huculský kůň je velice původní, jinými vlivy téměř nedotčené plemeno, chované po staletí v nezměněné podobě.

O historii těchto původních koní jsou jen velmi sporé zprávy. Ve středověku dokonce byli v karpatských lesích ještě loveni divocí koně, takže jejich křížení s předky hucula nebylo vyloučeno. Zkrocené koně obyvatelé hor ani nikdo jiný neregistroval a jejich popisy jsou velmi vzácné. Teprve v 19. století se začala chovu těchto koní věnovat určitá pozornost, především byli užiteční pro práce v lese a jako soumaři. Pro

svou velkou výkonnost, obratnost v terénu a vytrvalost se stali předmětem zájmu armády a armáda také třídila první hřebčiny (KHOLOVÁ, 2005).

KHOLOVÁ, DOBRORUKA (1992) se zmiňují o tom, že národ Huculů, od kterých hucul převzal své jméno, našel tohoto koně na místě u zbytků starších kmenů, které v těchto krajích sídlily od starověku.

Centrum chovu malých koní bylo v Maramurese a zejména v Poloninských Karpatech. Nesmíme se však domnívat, že karpatský horský kůň byl doma pouze v horách dnešního Rumunska. Žil v horách větší části karpatského oblouku a za celá tisíciletí se pozměnil jen velmi málo. Ing. Štefan Hitrík, který se velmi intenzívně věnoval výzkumu tohoto plemene, našel důkazy, že hucul žil i v horských částech severního a východního Slovenska, a to dávno před příchodem koní jiného původu, například s keltskou nebo později germánskou kolonizací. Můžeme ho tedy považovat za plemeno autochtonní, které pochopitelně nepřišlo ani se slovanskými kmeny ani později s Valachy z Rumunska. Shodné doklady se podařilo objevit i v jiných oblastech Karpat, a tak se nelze divit, že většina odborníků dnes hucula považuje za přímého potomka původních lesních tarpanů těchto hor, podobně jako polského konika. Hlavní areál rozšíření huculských koní ležel mimo hranice ČSR, kolem Kolomyje a Kirly Baby. Pravda, odtud zasahoval až do Východních Beskyd na naší i polské straně a na druhou stranu až do jižního cípu Východních Karpat, ale tyto okrajové typy už nebyly považovány za tak čisté a rázovité (KHOLOVÁ, DOBRORUKA, 1992).

Česká republika patří mezi několik málo zemí světa, kde je v malé populaci chován huculský kůň. Jde o nejstarší plemeno koní chované na našem území, které bylo v hipologické literatuře již v roce 1606 popisováno jako samostatné plemeno. Hucul patří mezi primitivní malá horská plemena koní (JELÍNEK, 2001).

2.1.3 Historie plemene

Vznik huculského koně jako kulturního plemene se datuje r. 1877 obnovením hřebčína Luczina v Bukovině při rakouském státním hřebčíně v Radovci (dnešní Rumunsko). První plemenní hřebci na území budoucího Československa, kteří nesli označení hucul, byli zařazeni v r. 1898 na soukromé stanici zřízené při velkostatku v Návsí u Jablunkova (Moravskoslezské Beskydy). K systematickému obsazování připouštěcích stanic Slovenska a Podkarpatské Rusi huculskými hřebci došlo až po r. 1919 (ACHHK, Plemenná kniha, 2002).

RADVAN (2001) uvádí, že z likvidační podstaty někdejšího Rakouska-Uherska bylo bezprostředně po ukončení války získáno pouze 5 huculských hřebců radoveckého původu.

Už v prvních týdnech I. světové války byl radovecký hřebčín (spolu s hřebčínem Luczina) evakuován z Bukoviny do vnitrozemí. Chov huculských koní byl soustředěn v nově vybudovaném hřebčíně ve Waldhoffu v Dolních Rakousích a odtud pak v r. 1922 získal československý stát (zřejmě odkoupením) část někdejšího elitního huculského stáda, pro které neměla Rakouská republika uplatnění. Nadále pak byl stav huculských plemenných hřebců doplňován převážně z tohoto stáda umístěného střídavě v Topolčiankách a Tuřích Remetách (přechodně i v Sebeslavcích jižně od Martina) a to hřebci linie Goral, Hroby a později i Gurgul, založené hřebcem zakoupeným na východním Slovensku (RADVAN, 2001).

Jediným huculem, který byl v zjištěn v seznamech státních hřebců v meziválečném období, byl hřebec Erár (nar. 1918, po Keša z Šárga, bližší původ nezjištěn), který byl v letech 1929 až 1932 k dispozici v dělostřeleckých kasárnách v Jihlavě (RADVAN, 2001).

Jako ojedinělý příklad ocenění vlastností huculského koně lze uvést stádo chlumeckých plaváků, do kterého byly s úmyslem genetického posílení plavé barvy a konstituční tvrdosti zařazeny huculské klisny Holka a Huculka. Klisna Holka tak založila rodinu "H" a její potomci představovali skromné a odolné pracovní koně (ACHHK, Plemenná kniha, 2002).

RADVAN (2001) poukazuje na to, že i přesto existoval v Čechách rozsahem sice malý, ale významný chov, který měl v období po II. světové válce na československý chov huculského koně značný vliv. V Březnici u Příbrami vytvořil hrabě Jan Pálffy z klisen neznámého původu (nakoupených zřejmě na Podkarpatské Rusi) mimořádně kvalitní chovné stádo. Březničtí hřebci Hroby, který pochází z Pálffyho chovu, jsou zřejmě příslušníky linie odvozené od hřebce Hroby II (nar. 1920 po Hroby I z 11 Goral, uvádí se však i nar. 1923 po Hroby I z 52 Goral - 3), který byl v letech 1934 až 1935 pepiniérem v Tuřích Remetách a který působil v zemském chovu - alespoň v obvodu prešovského hřebčína - jako 527 Hroby I - 3. V r. 1945 převzal státní hřebčín v Topolčiankách k doplnění huculského stáda z Březnice 7 klisen, z nichž rodina klisny Bukovina je v chovu hřebčína Topolčianky zastoupena doposud.

Po II. světové válce se chov huculského koně těšil mimořádné pozornosti ze strany armády s cílem zmohutnění huculského koně jako soumara pro horské

dělostřelectvo. Při vojenské hříbárně pro odchov soumarů v Rudné pod Pradědem (tzv. "modřínový hřebcín" v sousedství Malé Morávky) bylo soustředěno stádo huculských klisen, ke kterým byl v r. 1953 přidělen z Polska importovaný fjordský hřebec 631 Byrlad. Po zrušení hipomobilních jednotek v r. 1957 byla hříbárna předána státním statkům a chov horského koně zanikl (RADVAN, 2001).

Muráňský hřebcín, kde v letech 1961 až 1966 působil i hřebec Byrlad, zřízený ředitelstvím východoslovenských státních lesů v r. 1950, byl nejznámějším a současně i největším střediskem chovu huculského koně na území bývalého Československa. Zapomíná se však, že i Středisko chovu koní západočeských státních lesů v Ostřetíně poblíž Bezvěrova u Toužimě mělo původně chovat huculského koně. V r. 1952 zde bylo vytvořeno základní stádo huculských koní v počtu 42 klisen, nakoupených na Muráni a Ouporu u Mělníka - o chovu v Ouporu není nic bližšího známo. Přidělen k nim byl nezjištěný hřebec, získaný na Muráni. Chov huculských koní však byl zrušen již v r. 1956. Ukázalo se, že v lesích západních čech má hucul význam jen jako služební jezdecký kůň a kůň pro příležitostné potažní práce. Ostřetínský hřebcín pak byl přeměněn na chov norika. Muráňský hřebcín - k nenahraditelné škodě chovu huculského koně - do této situace postupně dospěl v následujících 10 až 15 letech (RADVAN, 2001).

Kolektivizace zemědělství zabránila naprostě většině dosavadních chovatelů z řad drobných rolníků v účasti na dalším chovu koní. Přesto drobní zemědělci kupovali drobné, všestranně využitelné, nenáročné koně – huculi, které bylo možno získat ve slovenské části státu, kde vlastně už od počátku šedesátých let probíhal výprodej hucula a horského koně jak z provozu státních lesů, tak zčásti i z topolčianského hřebcína a zejména z hřebcína na Muráni, ve kterém probíhala změna orientace na chov chladnokrevníka. O chovu se však v Českých zemích nedalo prozatím mluvit. Připouštění klisen nakoupených na Slovensku bylo proto prováděno v lepším případě nelicentovanými hřebci odpovídajícího typu, v horším případě jakýmkoliv hřebci včetně rovněž nelicentovaných hřebců pony. První čistokrevný huculský hřebec byl v seznamu státních hřebců českých zemí zapsán až v r. 1967. Šlo o hřebce s označením "soukromě vybraný" s.v. Komár Oušor (nar. 1961 na Muráni po 349 Oušor z 18/1029 Barna, klisna po 498 Goral), tmavý plavák s rozsáhlou bílou maskou a rybím okem. V polabské nížině tak vznikla první oblast chovu huculského koně mimo pásmo Karpat, do které byli v pozdějších letech přidělováni další huculští hřebci (RADVAN, 2001).

Počet huculských plemenů postupně v českých zemích stoupal až na 38 hřebců huculského koně v roce 1998. Z iniciativy Asociace chovatelů huculského koně (ACHHK) ve spolupráci se Svazem chovatelů huculských koní došlo na základě vytvoření šlechtitelského programu k vyřazení méně kvalitních hřebců a označení nejlepší části plemenů v chovu jako genetický zdroj (ACHHK, Plemenná kniha, 2002).

2.1.4 Záchrana huculského koně

Začátkem sedmdesátých let minulého století oznámila Východoslovenská správa státních lesů svůj úmysl ukončit v hřebčíně na Muráni huculský chov. Toto rozhodnutí se stalo impulsem k akcím na záchranu huculského koně, iniciovaných JUDr. Hrabánkem, z nichž nejvýznamnější znamenaly přesun části muráňského stáda do Čech (ACHHK, Plemenná kniha, 2002)

Z iniciativy několika osob vedených O. Leiským tak vznikl při Svazu pro ochranu přírody a krajiny (TIS) v Praze Hucul Club, který v roce 1972 zakoupil z Muráňského chovu hřebce 636 Gurgul Edo a 4 klisny, v následujícím roce pak dalších 6 klisen a založil na statku Zmrzlík v Řeporyjích u Prahy vlastní chov (ACHHK, Plemenná kniha, 2002).

Podle LEISKÉHO (1999) pojali mladí členové TISu nebezpečí vyhynutí huculského koně na celé naší planetě jako osobní výzvu - a dnes, po 27 letech nepředstavitelně obtížné práce lze říci, že se záměr podařil. Z někdejších 300 huculů, kteří před 30 lety na zeměkouli zůstali, se díky intenzivní odborné péči a celosvětovému mediálnímu působení Hucul Clubu Tisu zvýšil počet čistokrevných huculských koní na naší planetě asi o 1000 zvířat, takže ku konci 2. tisíciletí je huculů přibližně stejně jako koní Převalského (kertaka). Hucul Club sám odchoval přes 200 hříbat, z nichž několik prodal na Ukrajinu. K záchranné akci se postupně připojilo Polsko, Rumunsko, Ukrajina, Maďarsko, Rakousko a po rozdělení Československa také Slovensko.

Koncepce dalšího záchranného chovu a využívání huculského koně je sice dána okolnostmi, ale vlivem nejednotných představ různých úředníků zejména z rezortu zemědělství začíná se rozmáhat spíše "pěstitelství" huculského koně než opravdové "chovatelství". Spoléhání na jednotlivce, kteří mají jedno či dvě zvířata, často v nevhodných podmínkách a bez možnosti pastevního odchovu, není do budoucna řešením. Bylo by opravdu škoda, kdyby se záchranná akce, jaká se podaří sotva jednou

za generaci, zhroutila na odborném nepochopení a hospodářském základě (LEISKÝ, 1999).

V r. 1980 vznikl při státním statku Vysoká nad Jizerou, hospodářství Vítkovice v Krkonoších v rámci Československého svazu ochránců přírody, organizace Hucul, další samostatný chov huculského koně. Chovné stádo, sestavené z porůznu získaných klisen (z části i z topolčianského hřebčína), bylo umístěno na farmě Janova Hora, kde měla být původně horská základna pražského Hucul-clubu. Plemenným hřebcem se stal někdejší topolčianský pepiniér Gurgul V (nar. 1963 v Topolčiankách po Gurgul IV z 727 Goral IV - 7 rumunského chovu), zde známý jako s.v. Gurgul Silvestr a pozdějších seznamech plemenných hřebců uváděný jako 341 Gurgul IV – 2 (RADVAN, 2001).

RADVAN (2001) uvádí, že akce na záchranu huculského koně proběhly v menším rozsahu i na Slovensku, kde bylo ze strany ZOO Košice, Vysoké školy veterinární v Košicích a Tatranského národního parku získáno několik koní muráňského chovu. Chov VŠV Košice byl později přesunut do Jednotného rolnického družstva Olšava-Rákoš a počátkem 80.let byl sloučen s chovem ZOO Košice. Chov na Muráni byl redukován na několik (řádově 5) klisen pro provozní účely hřebčína, které jsou rovněž zapouštěny. Se záchranou huculského koně souvisí i zrušení chovu jinak mimořádně zdařilého nově vyšlechtěného plemene horského koně (tzv. fjordhucula) v topolčianském hřebčíně ve prospěch čistě huculského chovu.

O záchranu a rozvoj chovu huculského koně se mimořádným způsobem (přesahujícím rámec České republiky) zasloužil Dr. Václav Hrabánek, který získal v r. 1973 z likvidace muráňského chovu z tohoto stáda hřebečka Artura (nar. 1972 po s. v. Gurgul Stano 636 - 22 z 488 Ica Oušor), pozdějšího hřebce píseckého hřebčince 82 Gurgul Artur, a čtyři klisny, které umístil na svém rekreačním mlýně nedaleko Hartmanic na Šumavě, 2 z nich daly zemské plemeníky - zejména hřebec 4327 Gurgul šumavský - 3 (nar. 1979 po 82 Gurgul Artur), pepiniér topolčianského hřebčína Gurgul VII v letech 1985 - 1992, který mimoto působil jak v slovenském zemském chovu, tak i v České republice. Prostřednictvím tohoto hřebce tak došlo po desítkách let znovu k importu huculského koně z Čech na Slovensko a k naplnění předpovědi iniciátorů záchranu huculského koně Dr. Leiského a Dr. Hrabánka, že "jednou budou slovenští chovatelé nakupovat kvalitní huculské koně v Čechách". Nezbyvá než doufat, že chov hucula v českých zemích bude natolik kvalitní (a to ku prospěchu chovů v obou státech), aby tento nákup nezůstal ojedinělý (RADVAN, 2001).

Jeden z potomků hřebce 4327 Gurgula šumavského – 3 (Gurgul Ivo) působí od roku 2001 v Rakousku jako plemeník (ACHHK, Plemenná kniha, 2002)

2.1.5 Podmínky chovu

Podle RADVANA (2002) nejsou užitkové vlastnosti huculského koně (nenáročnost, nezdolná konstituce a vzhledem k velikosti neobyčejná výkonnost) pouze dědictvím po původním horském karpatském koni nebo po ostatních plemenech, které v průběhu staletí huculského koně utvářely, ale podílela se na nich v prvé řadě drsná karpatská příroda spolu s karpatským horalem, přesněji řečeno spolu se způsobem, jakým byl hucul ve své domovině chován a využíván.

Rumunský *hřebčín Lucina*, ve kterém byl chov huculského koně jako kulturního plemena založen, leží na východních a severovýchodních svazích Karpat, které jsou vystaveny výrazným kontinentálním vlivům. Přírodní podmínky jsou zde daleko drsnější než na naší středoevropské straně. Charakteristické jsou značné teplotní výkyvy jak v průběhu roku, tak i mezi denními a nočními teplotami. Zimy jsou tuhé, s velkým množstvím sněhu, jara krátká a léta horká, podzim dlouhý, zpočátku poměrně teplý, později mokrá a studený. Krajina v okolí hřebčína je otevřená k severu a východu, zatímco přílivu teplého vzduchu od jihu zabraňuje pásmo hor. Průměrná roční teplota je pouze 5°C, úhrn srážek 800 - 900 mm. Podstatná část pastvin se nachází v nadmořské výšce 1200 - 1600 m. Klisny byly proto připouštěny na podzim, aby hříbata narozená příštího podzimu mohla na jaře po odstavu zůstat v nižších polohách. Na poloniny byly vyháněny jen matky a starší klisničky. Zde zůstávaly celou pastevní sezonu bez přístřeší, pouze za chladného, deštivého a větrného počasí byly na noc zaháněny do lesa a při nočních mrazech byly na pastvině dokonce rozdělávány ohně, aby se koně ohřáli.

Z hřebčínů, které byly založeny později a kam se chov hucula rozšířil, měl odpovídající podmínky srovnatelné s hřebčínem v Luczině jen hřebčín státních lesů na Muráni. Hřebčín Topolčianky na Slovensku má příliš teplé klima a malou nadmořskou výšku (RADVAN, 2002).

I KHOLOVÁ a DOBRORUKA (1992) se ve své knize zmiňují, že v Topolčiankách není právě ideální prostředí pro horského koně. Huculům se tu dostává příliš mnoho dobrého. V životních podmínkách nepoměrně snazších, než na jaké byli zvyklí z poloninských pastvin, se pomalu vytrácí původní typ i jedinečné vlastnosti. Zdejší huculové získali ušlechtlejší vzhled, větší výšku a mohutnost, ale zaplatili za to ztrátou své příslovečné skromnosti a obratnosti.

Ze současných hřebčínů na území ČR se původním podmínkám nejvíce přibližuje Farma Hucul s.r.o. na Janově Hoře (průměrná roční teplota je zde 6°C, pastviny se nachází ve výškách 520 - 1050 m.n.m. Objekt pro ustájení hříbat je položen v n.v. 1020 m). Pražský_Hucul-club vystřídal za dobu své existence celou řadu objektů. Základní objekt statek Zmrzlik (Praha 5 - Řeporyje) leží v nm.v. 330 m, průměrná roční teplota je zde 10°C a roční úhrn srážek do 500 mm. Současným mimopražským centrem Hucul-club je farma Laka poblíž obce Ráj u Mšena (severně od Mělníka, 340 m.n.m, průměrná roční teplota 7 - 8 °C, 550 - 600 mm ročního úhrnu srážek). Jednotlivými chovateli je huculský kůň v zemském chovu českých zemí chován ve všech klimatických oblastech. Největší chovatelská oblast vznikla v průběhu poslední čtvrtiny 20. století např. v Polabí v okolí Kolína a Pardubic. Způsob chovu se v ničem neliší od chovu ostatních plemen koní a ve většině případů jde pouze o stájový odchov (RADVAN, 2002).

Uchování huculského koně v požadovaném typu a užitkových vlastnostech není zdaleka pouze otázkou jeho formální čistokrevnosti. Huculský kůň dokázal v průběhu svého vývoje asimilovat vliv nejrůznějších plemen od arabského koně na straně jedné, mongolského koně na straně druhé až po norika na straně třetí. Uchovat si své původní užitkové vlastnosti (a dokonce je pod vlivem uvedených plemen obohatit) však huculský kůň dokázal jen v klimatických podmínkách a při způsobu odchovu, které toto plemeno vytvořily (RADVAN, 2001).

Huculský kůň (tak jak ho známe) by za jiných podmínek než jaké byly dány drsnou karpatskou přírodou a svérázným způsobem chovu ani vzniknout nemohl. Bohužel však musíme předpokládat, že ve zlepšených (t.j. z hlediska středoevropského chovatele normálních) podmínkách chovu musí původní vlastnosti huculského koně dříve nebo později zaniknout. Ze skromného pastevního koně se tak nutně stává kůň ovesný. Přesto však máme zájem na tom, aby nedocentitelné vlastnosti huculského koně byly v co největší míře zachovány. Jednou z reálných cest je soustavné doplňování plemenného materiálu zemského chovu z chovatelských center s odpovídajícími klimatickými podmínkami. V České republice tento předpoklad splňuje pouze krkonošský chov. Zdrojem importu elitního plemenného materiálu je pro nás především topolčianský hřebčín. Ačkoliv klimatické podmínky tohoto chovu nejsou pro toto plemeno ideální, nespornou předností je odborná úroveň plemenářské práce a zejména v posledních letech praktikované a soustavně se opakující importy hřebců příp. i klisen z původní domoviny huculského koně - bukovinských Karpat (RADVAN, 2002).

2.1.6 Historie využívání hucula

Původní majitelé huculy využívali stejně k jízdě neschůdným terénem jako k nošení břemen, k tahu a v malé míře i k polním pracím. Huculové měli stejný univerzální výcvik vyplývající z místních podmínek. Hucul je nepřekonatelný ve zdolávání strmých horských svahů a poradí si s každou překážkou či nástrahou na cestě. Je přímo mistrem v brodění dravými horskými toky s kamenitým dnem, a dokonce i po nezpevněné suti se pohybuje obezřetně a lehce jako koza. V těžkém terénu se vyrovná i osvědčeným mulám (KHOLOVÁ, DOBRORUKA, 1992).

RADVAN (2002) se také zmiňuje o dalším zdroji obživy karpatského horala, což byla především těžba dřeva a jeho doprava z hor do nížin. Limitujícím faktorem byla nosnost vozu a stav cest, které byly tradičně velmi špatné, protože vedly podél potoků a řek a byly soustavně ničeny přívalovými vodami. Přesto povozníci nakládali na vůz tažený párem koní náklad o hmotnosti 1100 až 1300 kg (t.j. 7 - 8 kusů proschlých smrkových klád o délce 5 m a průměru 30 cm) a na vůz tažený jedním koněm náklad o hmotnosti 700 až 900 kg (t.j. 4 - 5 klád), přičemž cestu 40 - 50 km tam i zpět vykonali za den a noc (Veselý, 1925, In Radvan, 2002). Karpatský koník nebyl zdánlivě nijak zvlášť výkonný. Jeho typickou vlastností byla skromnost a vytrvalost, současně však i nezdolná tahavost a schopnost podat v případě potřeby až neuvěřitelný výkon. Na cestách z hor do údolí totiž nechyběly ani krátké, ale o to obtížnější úseky s protispádem a pokud vůz uvízl v bahně, bylo jej nutno vyprostit stůj co stůj. Tyto vlastnosti má huculský koník v takové míře, že mu nemohla konkurovat žádná jiná plemena karpatských hor (včetně hor slovenských), ať už to byl malý arab a lipicán nebo polský koník.

O pracovitosti huculských koní máme vedle legend k dispozici i objektivní měření, které bylo provedeno ve 20. letech ve státním hřebčinci v Nitře (Veselý 1925, In Radvan, 2002). Spřežení hřebců zde chovaných plemen byla zapřažena do prázdného vozu (770 kg vč. kočího) a po překonání vzdálenosti 10 km volnou jízdou bez pobízení byla vypočtena průměrná rychlost. Po zatížení vozu nákladem 10 q byla jízda opakována, vypočtena průměrná rychlost a zjištěn rozdíl průměrné rychlosti při jízdě naprázdno a jízdě s nákladem. Opakovanými pokusy bylo dosaženo stejných výsledků - huculští hřebci nejenže urazili se zatíženým vozem dráhu delší než ostatní plemena, ale jako jediní překonali i sami sebe a bez pobízení táhli náklad větší rychlostí než prázdný vůz. Obdobný pokus provedený v prešovském hřebčíně (Zbořil 1925, In Radvan, 2002)

potvrdil, že huculské koně povzbuzuje zatížení nákladem k vyššímu výkonu RADVAN (2002).

Vedle povoznických prací měl karpatský koník nezastupitelnou úlohu i v horském zemědělství a bez nadsázky lze říci, že bez něj by nebylo osídlení Karpat možné (RADVAN, 2002).

Vlastnosti huculských koní vynikly mimo jiné v obou světových válkách. Ve frontou devastované krajině byli totiž koně často krmeni jen kůrou, rákosem nebo došky ze střech selských stavení. Ale i tam dokázali huculští koně nejen přežít, ale vykonávat ty nejtěžší práce (např. tahat děla), zatímco koně ostatních plemen houfně hynuli (RADVAN, 2002).

O využití huculského koně v rakouské armádě se zmiňuje i KHOLOVÁ a DOBRORUKA (1992). Hřebčín v Lučině založený v roce 1856 měl sloužit především k produkci vojenských soumarů v neschůdných horských oblastech a krasových planinách. Koníci byli cvičeni k vynášení bedniček s municí, součástí malých děl a dalších vojenských zařízení v nejschůdnějších terénech. Huculové - nevelcí, ale neobyčejně výkonní a houževnatí koně se i v těch nejtěžších podmínkách zhostili nesnadných úkolů a podávali vynikající výkony jakou soumaři, nosiči, tahouni i koně jezdeckí, tedy i v úlohách, k nimž původně vůbec nebyli určeni.

2.2 Charakteristika plemene

Česká republika patří mezi několik málo zemí světa, kde je v malé populaci chován huculský kůň. Současně je zařazen v rámci FAO (v čistokrevné části populace jde o rizikovou kategorii stupně 2, tj. mezi ohrožením a kritickým stavem) mezi světově chráněný genetický zdroj, mezi něž patří vedle chovu hucula v České republice, chované chráněné miniaturní populace v Polsku, Rumunsku, Maďarsku, na Slovensku a v Rakousku. Plemeno je zahrnuto i mezi genové zdroje na seznamu UNESCO, které se snaží koordinovat jeho záchranu (JELÍNEK, 2001).

Chov huculského koně v České republice je řízen na základě „Šlechtitelského programu“ a „Řádu plemenné knihy huculského koně“ předloženého Asociací chovatelů huculského koně (ACHHK). Ministerstvo zemědělství ČR tyto dokumenty schválilo s platností od června 1998 (ACHHK, Plemenná kniha, 2002).

Chov je řízen i na základě programu ochrany genetických zdrojů, který je koordinován garantem programu VÚŽV (Výzkumný ústav živočišné výroby) Uhřetěves (JELÍNEK, 2001).

Z důvodu mezinárodní koordinace chovu s ostatními státy, kde je chov huculského koně dosud realizován, je ACHHK členem mezinárodní chovatelské organizace HIF (Hucul Internationale Federation) se sídlem ve Vídni, která byla založena v roce 1995 (ACHHK, Plemenná kniha, 2002).

2.2.1 Exteriér

Typický huculský kůň je dlouhověký, tvrdé konstituce, nesoucí co nejúplnější genetickou informaci svého plemene. Má dobře vyjádřený plemenný typ s výrazným pohlavním dimorfismem a souladnou tělesnou stavbou. Hlava je robustnější, zpravidla suchá, kratší v obličejové části, se širokou mozkovnou a mohutnými žuchvami. Krk je silný, svalnatý, středně nasazený, často bývá klenutý. Kohoutek je zpravidla méně výrazný, hřbet pevný, bedra krátká, dobře vázaná. Příznačný je široký, hluboký a prostorný hrudník. Zád huculského koně je zpravidla široká, středně skloněná, často kratší a dobře osvalená. Končetiny mívají kratší přední holeň (připouští se kratší strmější spěnka). Zpravidla jsou suché, s výraznými klouby, pravidelnými kopyty s velmi dobrou rohovinou. Postoj vpředu pravidelný, vzadu někdy mírně šavlovitý a sblížený v hleznech (je to funkční znak, pomáhá k lepšímu pohybu v horském terénu). Chody bývají kratší, ale pravidelné. Zejména v terénu se pohybuje huculský kůň velmi jistě a obratně (ACHHK, Šlechtitelský program, 2001).

Tab. č. 1: Základní tělesné rozměry (míry) dospělých huculských koní

	Klisny	Hřebci
KVH	134 - 142 cm	136 - 144 cm
Obvod hrudi	160 - 180 cm	165 - 185 cm
Obvod holeně	17,5 - 19,5 cm	18,2 - 20,2 cm

Srst huculských koní bývá delší, dobře přizpůsobivá nepřízni počasí, hrubší a hustá, na kořeni ohonu je občas štětka z krátkých žíní, ohon často splývá až k zemi.

Huculský kůň patří mezi pozdní plemena dospívající v 5 až 6 letech. Plně výkonným zůstává při dobré péči až do pětadvaceti let, dožívá se třiceti, výjimečně i více let (ACHHK, Šlechtitelský program, 2001).

2.2.2 Zbarvení

Podle šlechtitelského programu (ACHHK, 2001) je hucul zpravidla hnědák nebo plavák všech odstínů. Vyskytují se však i další barvy, především ryzák. Odznaky jsou nežádoucí. U obou zbarvení se obvykle vyskytuje výrazný úhoří pruh, někdy oslí kříž a zebrování bérce a předloktí.

Původní huculi byli patrně v drtivé většině, stejně jako konici, bosenští horští koně a další plemena s převahou krve lesních tarpanů, myšovitě šedí nebo tmavošedí s tmavým pruhem na hřbetě a s tmavými končetinami. Dnes však v chovech převládají hnědáci, vzácně plaváci a ještě vzácněji myšáci. V Polsku se často objevovali strakáči a v okrajových oblastech Rumunska a Ukrajiny jsou poměrně hojní ryzáci huculského typu i koně dalších, často neobvyklých barev (KHOLOVÁ, DOBRORUKA, 1992).

RADVAN (2000) poukazuje na to, že chovný standard hucula byl stanoven s ohledem na potřebu soumarů pro horské dělostřelectvo Rakousko-uherské armády a jedním z kritérií bylo i praktické zbarvení, tzn. tmavé bez bílých odznaků. V rolnickém chovu se jak bělouši, tak strakáči vyskytovali zcela běžně, hojní jsou zvláště v Polsku.

Hnědák je u hucula nejčastějším zbarvením a převládalo už na počátku jeho kulturního chovu. Vyskytuje ve všech odstínech od světlého hnědáka po tmavého hnědáka.

Plaváci se vyskytují ve dvou odlišných variantách: s výrazně vyjádřeným žlutým pigmentem a myšák - šedý plavák. Toto zbarvení je původním zbarvením východoevropských divokých koní - tarpanů a je u hucula poměrně časté, zatímco u jiných kulturních plemen je zcela neobvyklé. Úhoří pruh na páteři je pravidlem, navíc často doplněný tzv. oslím křížem a náznakem zebrování zejména na předních končetinách.

Vraník se mezi huculy vyskytuje vzácně. Obvykle jde o zbarvení bez lesku srsti, které vzbuzuje pochybnost, nejde-li vlastně o velmi tmavého myšáka.

Ryzák se vyskytuje v odstínech od světlého ryzáka až po sytě červenohnědé zbarvení žíní i srsti. U sytě zbarvených jedinců se vyskytuje úhoří pruh tmavší srsti.

Podle RADVANA (2000) je výskyt jiných zbarvení je velmi nepravděpodobný.

Zbývá se ještě zmínit o výskytu odznaků, které jsou v chovu hucula nežádoucí. O jejich dědičnosti není mnoho známo, tím méně o způsobu, jak jejich výskyt ovlivnit. Z dochovaných fotografií vyplývá, že se odznaky vyskytovaly (a to v daleko větší míře než dnes) již u původního stáda hřebčínu Luczyna. Snad proto, že tito koně vděčili za své exteriérové přednosti, pro které byli do elitního stáda zařazeni, určitému podílu arabské krve. Ten je dodnes nejvíce patrný na příslušnicích linie Hroby, kde je výskyt odznaků snad nejčastější. V žádném případě však nelze z přítomnosti byť i sebevětšího výskytu a rozsahu odznaků usuzovat, že ten či onen hucul není čistokrevný (RADVAN, 2000).

Podle VOLFA (2002) se však bílé odznaky vyskytují i vlivem zajetí, stejně jako další exteriérové odchylky.

2.2.2.1 Strakatí huculové

RADVAN (2000) uvádí, že někdejší rakousko-uherský chov kladl důraz na žádoucí praktické zbarvení. V ostatních karpatských státech však byla situace jiná. Jmenovitě v Polsku pro chov horských koní státní hřebčín zřízen nebyl a plemenní hřebci byli získáváni výhradně výkupem hřebečků z rolnického chovu, kde bylo zbarvení strakáčů běžné. Do haličského chovu tak bylo zařazeno několik hřebců - strakošů (např. Zeleny, Krasnik, Kapitán). Zbarvení strakošů bylo zaznamenáno i u rolnických koní na někdejší československé Podkarpatské Rusi. Ostatně strakáči se mezi horskými koňmi Zakarpatské Ukrajiny vyskytují - byť v malé míře - i v současné době.

Náhodný výskyt toto zbarvení setkáním genů rodičovských jedinců, kteří by tuto vlohu po generace skrytě přenášeli, není z genetického hlediska možný. Zbarvení strakošů (stejně jako zbarvení běloušů) je totiž vzhledem k jiným zbarvením dominantní (potomek je bělouš nebo strakoš i tehdy, má-li tuto vlohu pouze po jednom z rodičů) a právě proto je tato vloha na svém nositeli vždy patrná. Jedinec, který nese zbarvení strakoše ve svém dědičném základě (genotypu), má vždy tuto vlohu vyjádřenu i ve svých vnějších znacích (fenotypu) a nemůže tedy tento znak přenášet skrytě po řadu generací (RADVAN, 2000).

V ČR se chovem strakatých huculů zabývá Ranč M ve Verněřovicích v Beskydech. V roce 2007 oficiálně působí v plemenitbě jeden strakatý hřebec a to 875 Surmacz (1997, po 671 Szafir, z 476 Sewilla).

Řád plemenné knihy na strakoše pamatuje a v Plemenné knize (ACHHK, 2002) jsou vytvořeny pododdíly strakatých koní. I když se RADVAN (2000) ve svém článku zmiňuje o úzké dědičnosti této barvy, Plemenná kniha (2002) uvažuje i možnost plášťového zbarvení potomka strakatých huculů. Po provedení genové čistoty (tj. že se strakatá barva nebude přenášet na další generace) je možné koně plášťově zbarveného, ale se strakatými předky zapsat do normálního oddílu plemenné knihy.

2.2.3 Charakteristické vlastnosti

Huculský kůň je většinou velmi dobrého charakteru, psychicky vyrovnaný, klidnějšího temperamentu, uchovávající si přirozené instinkty svého divokého předka. Genotyp huculského koně vykazuje výraznou fenotypovou dominanci a genetickou průraznost. Je dobře krmitelný, skromný a nenáročný. Při dobrém zacházení je učenlivý, pracovitý, vytrvalý a vzhledem ke svým tělesným rozměrům velmi výkonný při práci, zejména v terénu, kde je jistý a obratný. Velká odolnost a konstituční tvrdost se projevují především při nepříznivých životních podmínkách. Nevadí mu nízké teploty, je však citlivý na nedostatek čerstvého vzduchu ve stáji. Díky svým původním instinktům je velmi životaschopný. Plodnost bývá velmi dobrá a bývá delší než 22 let. Při odpovídající péči klisny dobře zabřezají, natalita je vysoká a porody většinou bez komplikací. Vývoj hříbat bývá bezproblémový (ACHHK, Šlechtitelský program, 2001).

KHOLOVÁ (2005) poukazuje na to, že hucul byl chován po staletí volně na pastvinách, a proto je velmi samostatný, mnohdy tvrdohlavý a při špatném zacházení se snadno zkaží a může být i kousavý. Je to zvíře bystré, s výbornými smysly, které se v terénu velmi dobře orientuje a dokáže podávat pozoruhodné výkony. Je schopen všestranného výcviku a osvědčil se také v armádě. Přesto je to zvíře svérázné, které potřebuje trochu jiné zacházení, než obyčejní koně.

2.2.4 Typy huculského koně

RADVAN (2002) ve svém článku poukazuje na to, že huculský kůň je nejmladším u nás chovaným plemenem, které není doposud natolik prochované, aby bylo exteriérově jednotné. Tím větší rozdíly se vyskytovaly u původních horských koní.

Rozdělení dle Hackla (1938, In Radvan, 2002):

Tarpan-hucul představuje původní primitivní typ huculského koně. Charakteristická je sice hrubší, ale kratší hlava s tzv. štíčním profilem, tenký často převrácený krk, obdélníkový rámec těla a krátký sražený zadek. Tarpan-hucul je

typickým představitelem původního huculského koně a uchování tohoto typu je proto nanejvýš žádoucí.

Przewalski-hucul (kertak-hucul) rovněž představuje původní primitivní typ karpatských koní, který však jako exteriérově nevyhovující pravděpodobně již zanikl.

Bystrzec-hucul je přechodným typem mezi huculem a polským neboli bilgorajským konikem (konik-hucul). Na rozdíl od předchozích dvou typů postrádá robustnost získanou po chladnokrevných koních. Charakteristická je pro něj delší hlava s rovným nebo štičím profilem a celková subtilnost.

Hacklovo rozčlenění bylo později rozšířeno o další typy (Hitřík, 1978, 1985, In RADVAN, 2002).

Hucul v norickém typu (*norik-hucul*) je charakteristický robustností, těžší hlavou na širokém vysoko nasazeném krku a šířkovými rozměry vůbec, takže někteří jedinci, zejména hřebci v dobré kondici, mají vzhled malého chladnokrevníka. Typ norik-hucula byl prosazován zejména v souvislosti s využitím huculského koně k tahu.

Arabizovaný hucul není křížencem hucula a araba, ale v podstatě typickým huculským koněm, který je však současně nositelem výrazných znaků arabského koně (malá suchá hlava "štičího" profilu, obrácený krk atd.), dodávajících mu ušlechtilost a harmoničnost exteriéru. Podíl arabské krve u původně nakoupeného mateřského stáda byl pravděpodobně větší než se předpokládá - za svůj vyrovnaný exteriér, díky kterému byly klisny vybrány, jistě vděčily právě arabským předkům. Jako arabizování huculové je popisována většina rakousko-uherských pepiniérů. Arabizovaným huculem byl i zakladatel linie Hroby - příslušníci této linie jsou často nositeli tohoto typu až do současné doby, což podtrhuje m.j. i častý výskyt odznaků.

Přiřazení toho kterého huculského koně k některému z uvedených typů je ovšem vždy do značné míry spekulativní a je mimo jiné ovlivněno okamžitou kondicí koně. Tak např. typický huculský kůň v nadprůměrném výživném stavu bude vždy připomínat spíše chladnokrevníka, zatímco u téhož jedince ve špatné kondici vystoupí do popředí znaky primitivního karpatského koně.

Klasifikaci založenou na objektivnějším základě navrhuje Bílek (1958, In Radvan, 2002). Podle ní lze u huculských koní rozlišovat *typ brachycefalní* (krátkolebý), t.j. tarpání a *typ dolichocefalní* (dlouholebý), t. j. kertačí.

Bud'onyj (1952, In Radvan, 2002) rozděluje huculské koně na užitkové typy, i když i on vychází především z exteriéru koně. *Jezdecko-nosný typ* označuje koně suché konstituce a harmonické tělesné stavby (snad arabizovaný hucul). *Jezdecko-tažný typ*

měl být početně nejvíce zastoupen a nést nejméně známek vlivu jiných plemen (snad tarpan-hucul a příp. i kertak-hucul). *Tažný typ* nesl znaky norika (tedy norik-hucul) příp. haflinga, byl kostnatý, hrubý a lymfatický. Početně byl nejméně zastoupen a mezi rolníky nebyl oblíben.

Specifikem chovu bývalého Československa je tzv. *fjordhucul*, který není v pravém slova smyslu typem huculského koně, ale produktem křížení huculských klisen s fjordskými hřebci. Je charakteristický větším rámcem těla a převážně světleplavým zbarvením s prameny bílých žíní v hřívě a ocasu (RADVAN, 2002).

2.2.5 Linie huculských hřebců

Jako huculy lze spolehlivě identifikovat především koně, jejichž jména vychází z příslušnosti ke známým liniím Hroby, Goral, Gurgul a Oušor. Pojmenování podle příslušnosti k jednotlivým liniím ostatně stanovuje i Řád plemenné knihy huculský kůň (ACHHK, 2001).

Chov huculského koně na odborné úrovni byl založen teprve v poslední třetině 19. stol. v někdejším rakousko-uherském hřebčíně Luczina v Bukovině (dnešní Rumunsko). S výjimkou topolčianské linie Gurgul (založené hřebcem Gurgul, nar. 1924 na východním Slovensku) vychází z tohoto hřebčína všechny linie huculského koně. Linie založené v počátcích chovu sice zanikly, podílely se však na vzniku linií současných (RADVAN, 2001).

U čistokrevných huculů se můžeme setkat s linií Stirbul, Miszka, Czeremosz, Dobosz, Corbu a Roibu (dnes zastoupení hlavně u klisen), dále Pietrosu, Prislop, Javor.

Nejvýznamnější linie huculských hřebců:

Linie Hroby byla založena hřebcem nar. 1895 v bukovinském zemském chovu.

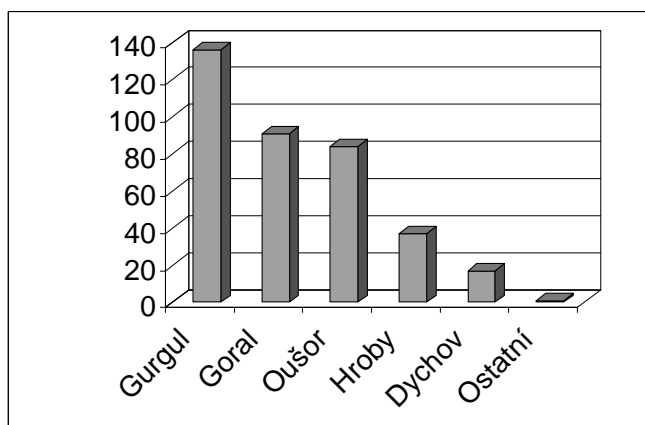
Linie Goral byla založena hřebcem Ghoral, vykoupeným z haličského zemského chovu. Zakladatel této linie se narodil v r. 1899 v obvodu připouštěcích stanic Žabie a Kosow, kam byli v příslušnou dobu přidělováni hřebci linie Czeremosz.

Linie Gurgul byla založena v topolčianském hřebčíně hřebcem Gurgul, narozeným v r. 1924 na východním Slovensku.

Linie Oušor byla založena v hřebčíně Luczina hřebcem Oušor, nar. 1929 v Rumunsku. Jako kmenový hřebec působil v letech 1934 - 1943 a založil významnou linii, která byla v r. 1957 přenesena hřebcem 349 Oušor - 5 (nar. 1944 po Oušor z 179 Goral II - 14) do Československa.

Jedním z cílů hřebčínského chovu huculského koně bylo zvětšení jeho tělesného rámce do té míry, aby vyhovoval požadavkům armády jako soumar horského dělostřelectva. V československém chovu měl být tento proces urychlen křížením, jehož cílem byl kůň odpovídající potřebám zemědělství a lesního hospodářství. V průběhu padesátých až šedesátých let tak bylo vyšlechtěno nové plemeno tzv. **horského koně**, které mělo s chovem hucula splynout, přesněji řečeno hucula nahradit. Jména horských koní nacházíme v rodokmenech současných huculských koní doposud. Setkáme se tak někdy i s plemeníky z hřebčína Muráň, což byly především linie Muráň, Rokoš, haflingový hřebec 99 Campi, 85 Herrmann, 634 Mikádo, 635 Norton, 638 Starosta, dále fjordští hřebci 631 Byrlad, 546 Hron, 560 Sirocco, 559 Dychow, Czaromír I (Vozátor), Darion a Grom. Chov fjordhuculského koně pak byl (ačkoliv byli tito kříženci v zemském chovu oblíbenější než čistokrevní huculové) pro nedostatek kapacity hřebčína zrušen ve prospěch čistě huculského chovu. Někteří z uvedených hřebců a celá řada jejich synů (ať už z huculských klisen nebo z importovaných fjordských klisen) působili pak v slovenském zemském chovu a v zemském chovu českých zemí ještě v průběhu osmdesátých let. Vedle hřebců uvedených linií může být v rodokmenech fjordhuculů zapsán i zemský plemeník 4028 Vojan po Sabben, z Mahary. Mimo souvislost s šlechtěním tzv. horského koně byl ze Švédska importován fjordský hřebec 342 Mai von Heino s.v. (nar. 1975 po Heino F/He/78 z Hanka F/He/S 868, který je od r. 1982 uváděn v chovu Lesoparku Chomutov. Od počátku devadesátých let jsou pak v zemském chovu České republiky zapsáni další fjordští hřebci (RADVAN, 2001).

Graf 1: Zastoupení hlavních hřebčích linií v populaci klisen PK ČR - stav k 31.12.2001, n=366 (ACHHK, Plemenná kniha, 2002)

2.3 Současná situace v chovu hucula v ČR, význam začlenění plemene mezi genetické zdroje zvířat v ČR

2.3.1 Současný stav

Současný stav chovu huculského koně je z pohledu genové skladby plemene stále značně proměnlivý. Na území ČR je chováno nyní 458 aktivních klisen zapsaných v PK a 24 plemenných hřebců. (V době založení PK tj. v roce 1997 – 380 klisen a 36 ne vždy kvalitních hřebců). Řada příslušníků plemene vykazuje určitý podíl cizorodých genů, zejména fjordského koně vlivem původních importů ze Slovenské republiky, kde byl použit k rozšíření krevní základny. Tento stav se v průběhu let zřetelně zlepšuje vlivem postupného využívání pouze čistokrevných plemenů v rozsahu, který dovoluje reálný stav.

Obtížnost cílevědomé šlechtitelské práce je komplikována značnou roztříštěností chovu. Klisny jsou chovány prakticky na celém území České republiky (v 68 okresech u 307 chovatelů). Pouze šest chovatelů vykazuje větší koncentraci klisen než 5.

Tab.č.2: Největší chovatelé huculského koně (MZe, 2006)

Chov - lokalita	klisen	%
Farma Hucul - Janova Hora	28	6,1
TJ Aster - Zmrzlík Praha	19	4,1
Farma Olšovka - Březí u Nepomuku	15	3,3
Farma Dubová Hora	20	4,4
Klein - H. Slavkov	8	1,7
Vopravil - Cunkov	11	2,4
Ostatní 1 až 4 klisny	357	77,9
Celkem klisen v PK	458	100,00

Nukleus nejlepší části mateřské populace se kryje s předmětem systematické šlechtitelské práce v rámci Národního programu ochrany genetických zdrojů, který v současné době zahrnuje 167 klisen a 18 plemenů.

Samičí populace PK, zapsaná v souladu s platným řádem do čtyř oddílů, má následující členění: HPK 221 klisen, PK 111 klisen, I. PPK 38 klisen, II. PPK 88 klisen.

Podíl prvních dvou oddílů se v průběhu let stále zvyšuje ve srovnání s oddíly pomocných knih a v roce 2005 činil 72,48 % chovné populace.

V roce 2002 byl pro potřeby šlechtění vydán první svazek plemenné knihy huculských klisen tříděné dle oddílů PK s uvedením všech základních dat včetně podílu původních genů každé klisny.

Liniovou skladbu samičí populace tvoří čtyři základní linie Gurgul, Goral, Oušor a Hroby. Ostatní linie, pokud se vyskytují, zahrnují nevýznamné procento.

U huculských koní jsou realizovány od roku 1997 všestranné výkonnostní zkoušky. Zkouškám jsou povinně podrobeni všichni hřebci, kteří jsou zařazeni do zmíněného roku do plemnitby a všechny klisny zařazované do genetického zdroje, chráněného Národním programem. Zkoušky zahrnují i ostatní klisny, pokud je majitel ochoten je vycvičit a předvést. Aktuální populace již zahrnuje 121 klisen s výkonnostní zkouškou.

Způsob povolené plemnitby je forma čistokrevné plemnitby. Tvorba propařovacího plánu rodičovských dvojic je ponecháno na chovateli, který má každoročně k dispozici samostatný Seznam plemeníků včetně všech dostupných údajů a výsledků plemnitby. Současně je každoročně publikován analýza klisen v PK v členském „Zpravodaji“, který již letos představuje desátý ročník a vychází 3-4x do roka. Pro potřeby chovatelů byl v loňském roce vydán barevný katalog plemeníků včetně fotografií a pěti generačních původů. Nyní se počítá s každoročním doplňkem nově zařazených hřebců včetně kumulativních výsledků plemnitby.

S ohledem na velikost šlechtění populace je významným kritériem znalost stupně příbuznosti konkrétních koní. Průměrný koeficient příbuzenské plemnitby současné populace $F(x)$ činí 2,659, přičemž 88 klisen má $F(x)$ větší než 5. Pro ulehčení orientace chovatelů je každoročně vypočítáván pro celý nukleus klisen koeficient příbuzenské plemnitby $F(x)$ pro všechna hypotetická spojení příslušné klisny se všemi plemeníky, kteří jsou zařazeni do aktuálních genetických rezerv (18 plemeníků x 167 klisen). Výsledky jsou chovatelům poskytovány v písemné nebo elektronické podobě (MZe, Situační a výhledová zpráva koně, 2006).

2.3.2 Genetické zdroje

Přijetím Úmluvy o biologické rozmanitosti se Česká republika zavázala k zajištění ochrany ohrožených či málopočetných plemen hospodářských zvířat, označovaných jako genetické zdroje, které jsou významné pro výživu a zemědělství.

Právní úprava genetických zdrojů zvířat spočívá na následujících principech. Základním právním předpisem je zákon č. 130/2006 Sb., „plemenářský zákon“ (kterým se mění zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů), který v § 14 stanovuje základní pravidla pro ochranu, uchovávání a využívání genetických zdrojů zvířat. V něm jsou stanoveny základní práva a povinnosti pro účastníky Národního programu i pro určenou osobu. Jsou stanoveny základní principy nakládání s genetickými zdroji zvířat významných pro výživu a zemědělství, zahrnující principy shromažďování genetických zdrojů, jejich hodnocení, dokumentaci, uchovávání a využívání. O zařazení osoby a genetického zdroje zvířete do Národního programu rozhoduje ministerstvo na základě žádosti vlastníka genetického zdroje zvířat. Podrobnější pravidla jsou uvedena v prováděcí vyhlášce č. 448/2006, o provedení některých ustanovení plemenářského zákona. Na základě plemenářského zákona je vydán Národní program konzervace a využívání genetických zdrojů zvířat významných pro výživu a zemědělství, jehož realizaci zajišťuje Výzkumný ústav živočišné výroby Praha 10-Uhřetěves – Národní referenční středisko uchování a využití genetických zdrojů zvířat (určená osoba). Národní program je financován Ministerstvem zemědělství. Národní referenční středisko je členem Evropského regionálního střediska pro živočišné genetické zdroje. Z plemen koní je do genetických zdrojů zařazen starokladrubský kůň, huculský kůň, slezský norik, a českomoravský belgický kůň (MZe, Situační a výhledová zpráva koně, 2006).

2.3.3 Dotace na huculského koně zařazeného do genetických zdrojů

1) Plemenná klisna huculského koně

Podpora chovateli na chov plemenné klisny huculského koně, zařazené do genetické zdroje

Subjekt: majitel klisny

Maximální výše dotace:

- do 15 000,- Kč na klisnu huculského koně zařazenou v prvních dvo oddílech plemenné knihy (HPK, PK), s přípustnou imigrací genů fjordského koně do 12,5 % do třetí generace předků uznanou za genetický zdroj, která úspěšně absolvovala (po zařazení do chovu počínaje rokem 1995) výkonostní zkoušky dle Zkušebního řádu ACHHK a ohřebila se v roce 2006 po hřebci shodného plemene uznaném za genetický zdroj,
- do 10 000,- Kč na klisnu splňující výše uvedené podmínky, která byla v roce 2006 za genetický zdroj poprvé uznána.

Podmínky poskytnutí dotace

Ohřebení klisny musí být potvrzeno pracovníkem provádějícím registraci hříbat, v případě abortu po 8. měsíci březosti nebo mrtvě narozeného hříbete či jeho úhynu před registrací je nutno tuto skutečnost doložit potvrzením veterináře nebo potvrzením o likvidaci kadáveru oprávněným subjektem dle zákona č. 166/1999, a od klisny je odebrán a uložen v genobance VÚŽV vzorek genetického materiálu (tj. krev, srst, žíně).

2) Plemenný hřebec huculského koně

Jednorázová podpora chovateli na chov plemenného hřebce huculského koně po základním výběru a výkonnostních zkouškách typu A, nově zařazeného do genetického zdroje.

Subjekt: majitel hřebce

Maximální výše dotace:

do 30 000,- Kč na hřebce huculského koně, který úspěšně absolvoval výkonnostní zkoušky typu A dle Zkušebního řádu ACHHK, byl vybrán do plemenitby a v roce 2006 nově zařazen jak o genetický zdroj.

Podmínky poskytnutí dotace:

Výběr hřebce je doložen zápisem o výběru, hřebec je zapsán ve Státním registru plemeníků a je od něj odebrán a uložen v genobance VÚŽV vzorek genetického materiálu (tj. krev, případně inseminační dávka). (MZe, Situační a výhledová zpráva koně, 2006)

2.4 Současné možnosti využití huculského koně

Typickým znakem huculského koně jsou sice rychlé, ale málo prostorné ("drobivé") chody, které jsou pro jezdce nepříjemné. Přesto se však vyskytují i jedinci, jejichž chody jsou relativně prostornější a pro jezdce přijatelnější. Tato zvláštnost je podmíněna tělesnou stavbou (delší šikměji položená lopatka, delší zád' a delší linie vůbec), takže exteriér připomíná teplokrevného koně ("anglizovaný" hucul). Vzhledem k tomu, že těžiště využití huculského koně se přesunulo do oblasti jezdeckého sportu (přesněji řečeno rekreačního jezdeckého sportu), je uvedený typ huculského koně z hlediska praktického využití perspektivní (JELÍNEK, 2002).

Pro svoji vytrvalost, skromnost, charakterové vlastnosti, pevné zdraví a klidný temperament je zvláště vhodný pro jezdeckou turistiku, rekreaci, výcvik dětí, hipoterapii i lehký záprah. S ohledem na jeho velikost je dobře využitelný pro jezdecký i vozatajský provoz (ACHHK, Šlechtitelský program, 2001).

Výkonnostní zkoušky

U huculských koní jsou realizovány od roku 1997 všestranné výkonnostní zkoušky. Zkouškám jsou povinně podrobeni všichni hřebci, kteří jsou zařazeni do zmíněného roku do plemenitby a všechny klisny zařazované do genetického zdroje, chráněného Národním programem. Zkoušky zahrnují i ostatní klisny, pokud je majitel ochoten je vycvičit a předvést. Zkouška se skládá z prověrky mechaniky pohybu, jízdy pod sedlem, ochoty ke skákání s jezdcem, distanční jízdy v kočáře na 6 km včetně ovladatelnosti a rovněž těžkého tahu v kládě v samotě. Posuzuje se především charakter, temperament, krmitelnost, vytrvalost, pracovní ochota, mechanika pohybu, zdraví, konstituční tvrdost, životnost a vlastní výkonnost koně (MZe, Situační a výhledová zpráva koně, 2006).

Výkonnostní zkoušky se skládají ze zkoušky v tahu (lehký tah: 6 km v časovém limitu 30 minut, může se konat i v páru. Těžký tah v kládě v samotě: 100 m dlouhá dráha, 3x zastavení a plynulé rozjetí se 100 – 160 kg břemenem, hodnotí se poslušnost, klidné rozjetí a styl tahu.) a ze zkoušky pod sedlem, která má prověřit mechaniku pohybu a dělí se na drezurní a skokovou část (<http://www.kralici.cz>).

2.4.1 Parkurové skákání

Skokové soutěže – parkurové skákání – patří mezi nejrozšířenější a nejoblíbenější disciplínu nejen u nás, ale i ve světě. Jsou to soutěže, při nichž jezdec s koněm překonávají ve vymezeném prostoru – kolbišti – v předepsaném pořadí rozmanité umělé překážky, vycházející z přirozených vzorů (zdi, plůtky, závory). Překážky jsou vždy opatřeny shoditelnými částmi. Porušení či poboření překážky je považováno za chybu a je penalizováno, stejně tak odmítnutí skoku nebo neposlušnost koně (DUŠEK, 1992).

Při výběru koně skokana je nutné věnovat pozornost cvalu koně, který by měl být energický, prostorný a kulatý. Samozřejmě si všímáme i skokové potence koně, věnujeme pozornost kmihu, v jakém jde kůň na překážku, jak přesně je schopen nalézt optimální místo odskoku, vyklenutí hřbetu, reakci končetin ve skoku, snížení a natažení

krku nad skokem, pohybu kohoutku. Nadaný kůň by se měl pohybovat v rovnoměrném tempu, měl by správně odskočit, ve skoku skrčit všechny končetiny, vyklenout hřbet, snížit a natáhnout krk. Všímáme si i vlivu jezdce. Pro podání dobrého výkonu je nutná i fyzická připravenost koně, odpovídající stupni soutěže (DUŠEK, 1999).

O tom, že i v nevykonnostním plemeni je možno se dočkat výkonného koně je výsledek skoku mohutnosti na výstavě KOŇE 2000 v Pardubicích, kde plemník 778 Gurgul janovský (nar. 1996, po 82 Gurgul Artur, z K 180 Divoška po Goral X – 6) z Farmy Hucul-Janova Hora skočil čistě skok 140 cm a lehkým shozením 150 cm pak překonal svoji kohoutkovou výšku (JELÍNEK, 2001).

WALTEROVÁ (2006) ve své práci zmiňuje, že huculové (spolu s fjordským koněm a haflingem) mají ve skokových soutěžích nejmenší počet startů a nejvyšší průměrné hodnoty trestných bodů. Tento fakt komentuje tím, že uvedená plemena byla vždy využívána spíše v tahu a zemědělských pracích a nikdy se nezušlechťovala na sportovní výkonnost.

2.4.2 Drezúra

Drezurní ježdění představuje při svém vrcholném provedení dokonalou formu harmonického rozvíjení schopností koně i celého jeho organismu. Při drezurních soutěžích předvádí kůň na vytyčeném obdélníku předepsané cviky a figury. Elegance a zdánlivá lehkost a snadnost provedení umocňují u špičkových výkonů vynikající estetický dojem. Soutěže základní Z – posuzují se základy správného předvedení koně, srovnání, kmih, takt prostornost chodů, jednoduché obraty, přechody a poslušnost. Jezdí se na uzdechce, ostruhy a bičik jsou povoleny (DUŠEK, 1992).

Důležité znaky drezurních koní: ušlechtilá, na krku lehce posazená hlava s dostatečně volnou žuchvou, ohebný zátylek, hezky nasazený krk, u hřebene hřívý osvalený více než na spodní hraně, skosená plec, ne příliš dlouhý, lehce klenutý hřbet, dostatečně široký hrudník, co nejlépe postavená a zauhlená záď, pravidelně stavěné končetiny, od přírody uzavřený, pružný a lehký chod (KNOPFHART, 2003).

WALTEROVÁ (2006) uvádí, že nejméně se drezurních soutěží účastnila skupinka plemen hafling, huculský kůň a fjordský kůň, kteří vzhledem ke svému využití tažného koně či soumara jsou méně vhodnou skupinou pro drezurní soutěže. Tato skupina koní dosáhla také nejnižší průměrné procentické hodnoty (nejhorší hodnocení). Výsledek jen potvrdil, že tato plemena nejsou vhodná pro drezurní soutěže.

2.4.3 Všestrannost

Soutěž všestranné způsobilosti – military svůj původ odvozuje od vojenských terénních jízd. V rámci vícedenní kompletní soutěže absolvují koně a jezdci drezurní, terénní a skokovou zkoušku. V této disciplíně jsou kladeny maximální požadavky na rychlost, vytrvalost, jistotu, obratnost, tvrdost a psychickou vyspělost koně (DUŠEK, 1992).

Pro veškeré využití koně je základním předpokladem velmi dobrý charakter a ochota spolupracovat s člověkem (DUŠEK, 1999).

2.4.4 Distanční dostihy

Distanční, nebo správněji vytrvalostní ježdění (endurance riding) je vlastně jednou z nejstarších jezdeckých disciplín, která koně užívá tím nejklassičtějším způsobem, jakým byl kůň člověkem používán - k přesunu “odněkud někam”. Jezdec se svým koněm překonává vzdálenosti, které by v daném čase jen stěží mohl absolvovat vlastní silou. Předepsaná vzdálenost nebývá nikdy kratší než 40 km (pro dospělé), nejdelší dostih podle pravidel je na 160 km (100 mil) v jednom dni (LEISKÝ, 2000).

Koně tohoto plemene se navíc dokonale orientují v terénu. Vynikají stabilitou na kluzkém, blátivém i zamrzlém povrchu. Jsou ideálními soutěžními malými koňmi pro distanční závody na dlouhé tratě. Vytrvalost a houževnatost jim předurčuje šanci úspěchu (VOGELTANZ, TETZELI, 1997).

2.4.5 Westernové ježdění

Základním rysem je dobrý charakter, schopnost okamžitě reagovat na povely, dokonalý klid, soustředění a uvolněnost. Kůň musí být i fyzicky schopen pro nás pracovat – některé westernové cviky jsou nesmírně náročné a pro koně s nedostatky ve stavbě těla nebo v osvalení téměř neproveditelné. Stavbou těla musí být kůň v rovnováze (kůň má v sobě zakódován rovnoramenný lichoběžník)

Cutiing či reining vyžadují spíše koně kompaktní a pevné (pro svou dynamičnost náročnější a riziko poškození při vadách ve stavbě těla je pro koně mnohem vyšší. pleasure upřednostňuje koně vyšší, elegantnější.

Westernový kůň by měl mít široko posazené oči, velké nozdry, krk středně dlouhý (pro udržování rovnováhy), hlavu zavěšenou na krk čistým štíhlým hrdlem (dvojnásobná délka horní linie krku oproti linii spodní), šikmou lopatku, vysoký

kohoutek, delší a šikmější spěnku, rovné postoje. Zád' i bedra dostatečně silná, výrazné osvalení na stehnech a bérkách, krátký hřbet a pozvolna se svažující zád' (LEČÍKOVÁ, 2003).

2.4.6 Vozatajství, tah

Umění jízdy s lehkým spřežením zůstala žít a počátkem 60. let začíná rozkvět další disciplíny jezdeckého sportu, sportovní soutěže čtyřspřeží, doprovázené pochopitelně i rozmachem soutěží dvojspřeží. Pravidla soutěží čtyřspřeží nabyly podoby tří zkoušek, z nichž první obsahuje posouzení spřežení a absolvování drezurní úlohy, druhá terénní jízdu zvanou maratón a třetí překážkovou jízdu. Tyto soutěže mohou buď kompletní (všechny tři), nebo jen dílčí či kombinované (DUŠEK, 1992).

Pro závody spřežení musí mít kůň tyto základní předpoklady: dobrou mechaniku pohybu, velmi dobrý charakter, musí být odvážný a pracovitý. Pro dosažení dobrých výsledků musejí koně absolvovat vytrvalostní trénink, musejí být přiježděni pod sedlem i v kočáru (DUŠEK, 1999).

2.4.7 Hipoterapie a agroturistika

Příznivé účinky jízdy na koni na naše zdraví jsou známy již z dob před naším letopočtem. Hlavním podnětem blahodárného vlivu na člověka je pohyb koňského hřbetu – vpřed, vzad, nahoru, dolů a do stran. Tento třídimenzionální pohyb je mechanicky přenášen na jezdce (pacienta), který se musí neustále těmto podnětům přizpůsobovat. Výsledkem je uvolňování ztuhlých svalů. Zároveň se zapojují svaly mezižeberní a zádové, páteř se narovná a dochází i k prohlubování dechu. Tento základní mechanismus jízdy na koni na pacienta napomáhá k nácviku chůze, zlepšení koordinace pohybu, rovnováhy, posilování svalů s tendencí k oslabení. Proto se hipoterapie používá především u dětí s dětskou mozkovou obrnou, lehkou mozkovou dysfunkcí, různými svalovými dysbalancemi, skoliozami, ortopedickými vadami, dechovými obtížemi, roztroušenou sklerózou apod. Profesionálně prováděná hipoterapie je indikována lékařem, s pacienty pracuje odborně školený fyzioterapeut a za výcvik a vedení koně odpovídá hipolog. Lékařská věda na jedné stran, jezdecká teorie a zkušenosti na straně druhé, uprostřed toho všeho je kůň se svými potřebami a instinkty. Kromě požadavků na jeho exteriér, pravidelnost chodů a práci hřbetu musí mít absolutně bezvadný charakter a důvěru k lidem. Střídání jezdců, problémy při nasedání

postižených z rampy, hlasové projevy v některých pacientů, to vše klade nemalé nároky na trpělivost a ochotu koně (BURDOVÁ, 1996).

Je jasné, že rozhodující vlastností, podle které se provádí výběr koně pro hiporehabilitaci a hipoterapii, není plemenná příslušnost. Široká škála pacientů s pestrým klinickým obrazem vyžaduje koně různého temperamentu a exteriéru.

Od koně se vyžaduje: perfektní zdravotní stav, pravidelné a klidné chody s dostatkem kmihu, perfektní charakter, poslušnost na lonži, dvou lonžích a na ruce, příježděnost (narovnění, pevnost a pružnost hřbetu, možnost zkracování a prodlužování chodů), samostatnost, klid u rampy, adaptace a habitace na rušivé vlivy okolí a ze strany klienta, adaptace na neadekvátní zátěž (HOLLÝ, HORNÁČEK, 2005).

Nové možnosti poskytla zájemcům o chov malých koní i současná agroturistika. Huculští koně jsou u nás úspěšně užívání v hipoterapii při rehabilitaci nervových a pohybových anomálií i při nápravě vady řeči. Drobný krok i klus huculů masíruje jezdcům svaly (VOGELTANZ, TETZELI, 1997).

Hipoterapii zahájil Tis Hucul Club v r. 1976 pod odborným dohledem univ. prof. MUDr. K. Lewita, DrSc. jako první ve střední a východní Evropě a provádí (i vyučuje) ji dodnes. Stejně tak využívá Hucul Club huculské koně při jezdecké turistice, tábornictví a ekologické výchově. Tyto činnosti, pro něž se čistokrevný huculský kůň mimořádně hodí díky své pevné nervové soustavě, inteligenci, tělesné zdatnosti a důvěře k člověku, pomáhají chovné stádo Hucul Clubu nejen užitečně zaměstnat (neboť hucul se nehodí za pouhý exponát do zoologické zahrady), ale i přispívají k úhradě chovatelských nákladů, které bohužel jedině v České republice jsou ponechány na bedrech dobrovolníků (LEISKÝ, 1999).

2.4.8 Ekologie

Chov koní je mimoprodukční, specifický v tom, že dochází k optimálnímu sladění požadavků zemědělství na využívání trvalých travních porostů s přirozenými požadavky koní na možnost pohybu na pastvině.

Krajinotvorná funkce chovu hospodářských zvířat spočívá především v pastvě, při které vyživovací požadavky zvířat na pastvě vytváří příznivější podmínky pro udržení kulturní skladby rostlinných společenstev trvale neobdělávaných ploch. Pastva zvířat přispívá také ke zmírnění nepříznivých dopadů jednostranného využívání zemědělské půdy na biodiverzitu rostlinného a živočišného společenství stanoviště. Nezanedbatelný je také vliv pastevních areálů na vzhled a utváření krajiny.

Požadavky koní na technologii ustájení zajišťují soulad s požadavky na ekologickou funkci (stelivový provoz, bezpečnost práce při manipulaci s koňmi...). Totéž platí pro zařízení sloužící k využívání koní – tréninkové a výcvikové prostory, jízdárny a dostihové dráhy. Nutností je splnění estetické funkce stavby a zařízení pro koně – zakomponování do krajiny.

Funkce udržení rovnováhy v krajině především v marginálních oblastech. V horských oblastech se uplatňují areály chovu méně náročných plemen (spojení s primitivnějšími plemeny ostatních druhů hospodářských zvířat – skot, ovce) (JISKROVÁ, 2005).

2.4.9 Ostatní

Voltiž

Jde o gymnastiku na hřbetě neosedlaného a cválajícího koně. Kůň se při voltiži pohybuje v kruhu s min. průměrem cca 13 m na uvolněné lonži a jezdec provádí na hřbetu koně různé cviky a figury. Kůň je oděn do speciální voltižní výstroje, která se používá pouze pro tento sport avšak některé části připomínají výstroj koně používanou k lonžování. Během voltižní soutěže musí družstvo jezdců předvést některé povinné cviky a volné cviky. Některé sestavy se cvičí jednotlivě, jiné zase ve dvojicích, ve trojicích atd. Nehodnotí se jen sestava samotná, ale také styl a elegance výskoku na koně, návaznost jednotlivých cviků na sebe a seskok. Rozhodčí dále udílí známky také za celkový dojem celé jízdy (<http://www.onlinehorse.estranky.cz>).

Nošení břemen

I když využití hucula jako nosného koně – soumara, patří již téměř minulosti, DUŠEK (1992) se zmiňuje, že i v současné době lze nosného koně využít úspěšně především v horském terénu, na příkrých svazích a nesjízdných cestách. Stal se rovněž nedílnou součástí nové disciplíny jezdeckého sportu – turistiky na koni, kde je jeho pomoc nezbytná zejména při delších tratích, dálkových jízdách apod.

Huculský kůň je k nošení břemen vhodný jak stavbou těla (menší vzrůst, silný trup, zdravé končetiny), tak dřívějším využíváním, kdy se na toto zdokonalil.

Přestože použití soumara převládá již jen ve složitějších terénních podmínkách horských oblastí, zejména v jižních krajích, kde bylo vždy značně rozšířeno, bylo by vhodné směřovat další využití nosných koní především do krajinných chráněných

oblastí, neboť umožňuje dopravu nákladů s minimálními nároky na úpravu cest a bez negativního vlivu na okolí (DUŠEK, 1992).

Šampionát huculských koní

Ve dnech 13.-14. října 2005 se konal na půdě Národního hřebčína Topoľčianky první mezinárodní šampionát huculských koní. Zúčastnil se ho rekordní počet 130 čistokrevných huculských koní z Polska, Maďarska, Česka, Rakouska a Slovenska.

Huculové se představili nejen v chovatelské části, ale i v části užitkové, kde byli koně předvedeni pod sedlem v drezurní disciplíně, která se téměř ztotožňovala s drezurní úlohou výkonnostních zkoušek. Další disciplínou byl parkur s 9 překážkami a 10 skoky s výškou do 80 cm. Nejzajímavější zkouškou pod sedlem byla takzvaná Huculská stezka, což je vlastně úsek v členitém a těžkém terénu dlouhá 6500 metrů s dvaceti různými přírodními a umělými překážkami. Právě zde hucul dokazuje svoje dominantní a jinými plemeny nedosažitelné vlastnosti jistoty a spolehlivosti při zdolávání těžkých terénních úseků jako i přírodních i umělých překážek.

Svojí všestrannost dokazoval i v záprahových disciplínách. Drezurní úloha v jedno a dvojzápřežích se jezdila podle stanovených pravidel podobně jako při výkonnostních zkouškách. Maratón byl dlouhý 3 kilometry s pěti překážkami, které se jezdili na čas. Záprahový parkur se skládal z deseti branek (<http://www.nztopolcianky.sk>).

3. NÁVRH METODIKY PRÁCE

3.1 Vymezení srovnávací základny

Práce se zaměří na porovnání klisen zapsaných v Plemenné knize ČR a to především v oddílech hlavní plemenná kniha (HPK) a plemenná kniha (PK).

3.2 Posouzení výsledku výkonnostních zkoušek v jednotlivých hřebčích liniích

Z databáze klisen zapsaných do PK ČR budou vybrány klisny patřící ke čtyřem nejvýznamnějším hřebčím liniím (Goral, Gurgul, Oušor a Hroby). U těchto klisen bude provedeno posouzení pomocí souhrnného výsledku z výkonnostních zkoušek a jejich zařazení do příslušného oddílu plemenné knihy. Bude přihlédnuto i k početnímu zastoupení klisen v jednotlivých liniích.

3.3 Vliv podílu původních genů na ohodnocení při výkonnostních zkouškách

Podíl původních genů je důležitý pro čistotu chovu a udržení huculského koně v jeho požadovaném exteriéru a vlastnostech, které si uchoval staletí. Přeslechtění se ovšem může projevit i negativně. Porovnávány budou klisny zapsané v HPK a PK. Negativní vlivy přeslechtění budou posuzovány na základě výsledků výkonnostních zkoušek.

3.4 Vliv velikosti chovu na kvalitu odchovávaných koní

Chov huculského koně je značně roztržštěn (více jak pět klisen vlastní pouze šest chovatelů, 357 klisen je v chovech s počtem klisen 1-4). Chovatelé budou rozděleni do skupin podle počtu klisen a tyto skupiny budou porovnány pomocí výsledků výkonnostních zkoušek klisen, případně podle zařazení klisny do určitého oddílu PK (HPK, PK, 1. PPK, 2. PPK). Porovnání bude zaměřeno hlavně na zjištění, zda chovatelé s větší chovatelskou základnou produkují kvalitnější huculské koně.

4. ZÁVĚR

Huculský kůň je autochtonní plemeno Karpatského oblouku. V drsných podmínkách hor se vyvinul velmi skromný a odolný koník. Lidé se ho ale snažili „vylepšit“ ušlechtilými nebo naopak tažnými koňmi. Až na konci minulého století si začali vážit jeho původních genů a vlastností a postupně ho zachránili před vymřením v jeho čistokrevné podobě, byl zapsán do genetických rezerv ČR. V současné době populace huculů narůstá a díky dotacím na chov bude tento trend pokračovat i v budoucnu.

Huculský kůň nikdy nebyl a nebude šlechtěn na sportovní výkonnost. I když byly vypracovány výkonnostní zkoušky, ve kterých hucul skáče, předvádí příježděnost při drezúře i práci v tahu, jsou zaměřeny především na ochotu k práci a vztahu k člověku. Již po staletí byl hucul především skromný pracovní koník v horách využívaný nejrůznějším způsobem. Tato všestrannost se u huculského koně udržela až do současnosti, nedovoluje mu ale vyniknout v jedné disciplíně, jak je to v dnešní době zvláště ve sportu žádané.

Je patrné, že hucul se vůbec nehodí k drezúře a to především stavbou těla (hrubší hlava s mohutnými žuchvami, krátký, svalnatý, vysoko nasazený krk), krátkými, nevýraznými chody a malou ušlechtilostí.

Hucul příliš nevyniká ani v parkuru. Má dobrý styl skoku nad překážkou, skáče přirozeně s vyklenutým hřbetem a díky tomu zvládají dobře i vyšší skoky. Mnohdy ale odmítají cválat mezi skoky a často se negativně projevuje jejich přirozená obezřetnost a nedůvěřivost k barevným překážkám.

Ve všestrannosti jsou huculští koníci velmi houževnatí, vytrvalí a jistí v terénu, při dobrém výcviku jsou i odvážní a velmi ochotní podat nejlepší výkon. Nedostatkem ovšem je nepříliš velké drezurní nadání a menší rychlost při steeplechase.

V současné době se hucul začíná prosazovat ve vytrvalostním ježdění. Je to dáno tím, že již v minulosti se po něm vyžadovalo překonávání velkých vzdáleností a to jak v tahu, tak i pod sedlem. Navíc jsou velmi jistí v terénu, tvrdí a houževnatí.

Ve westernovém ježdění se zatím huculský kůň využívá především na rekreační jízdy do přírody. Ve sportovním ježdění se uplatňuje mnoho disciplín, ve kterých by se mohl uplatnit i hucul. Zejména při rychlostních disciplínách jako barrel racing či pole bending jsou velmi obratní. Práce s huculem sice vyžaduje větší trpělivost, ale je schopen se naučit i westernové cviky jako spin a sliding stop potřebné pro reining.

K tomu mu slouží i stavba těla (kompaktní s pevným hřbetem a dobře vázanou horní linií, dobře osvalenou zádí a pevným fundamentem) a tvrdá konstituce. Ve westernovém ježdění by se mohli více uplatňovat i atraktivní strakáči.

Vozatajství je nyní bohužel u huculů opomíjeno. A přitom mají tito koně velké předpoklady být úspěšní ve vozatajském sportu. Je to patrné hlavně z historického využívání, kdy byli zapřaháni do těžkých vozů, které tahali na dlouhé vzdálenosti mnohdy těžkým terénem, což jim určitě dává výhodu ve vozatajském maratónu.

Na rozdíl od vozatajského sportu je pracovní tah dnes na ústupu a to nejen u huculských koní, ale u koní celkově. Huculové se občas používají k přibližování dřeva v těžko přístupných horských oblastech, nebo na vesnicích na zorání políčka, svážení sena apod.

V hipoterapii je široká škála pacientů, kteří potřebují různé koně. Pokud zohledníme i jiné formy hiporehabilitace kdy pacient na koni nejezdí, ale využívá se pozitivní vliv povahy a osobnosti koně, je klidná povaha hucula více než přínosem. Pacienti jsou v přítomnosti koně uvolněnější a v lepší náladě.

Agroturistika a jezdecká turistika se v dnešní době dostávají na čelní pozice ve využívání koní a zejména huculských koní. Je to dáno tím, že huculové jsou chováni především v horských podmínkách, které jsou atraktivní i z hlediska zachovalosti přírodního prostředí. Spolehlivě na svých hřbetech nosí jak lidi, kteří na koni nikdy před tím neseděli, tak i pokročilé jezdce. Většinou se využívají na vyjížďky do přírody, ale slouží i k výuce začínajících jezdců na lonži nebo na jízdárně. Někteří huculové ovšem toto časté střídání jezdců špatně snáší po psychické stránce. To se může projevit neochotou k práci, kousáním, nemožnost vyvážení z ohrady apod.

Ekologickou funkci plní huculští koně všude na pastvinách v horských i chráněných oblastech (např. Farma Hucul, která má své pastviny v Krkonošském národním parku). Pro uchování hucula v požadovaném typu horského koně je celoroční pobyt na pastvě vlastně nutností.

Huculský kůň je tedy především plemeno, které má být zachováno ve své původní podobě, tedy bez přílišné sportovní výkonnosti. Za to je však hucul velmi skromný, odolný a tvrdý, s přátelskou povahou a klidným temperamentem. I to by si chovatelé měli uvědomit a zaměřovat se na dřívější využití, jako záprah, nošení břemen v horských oblastech i jízda pod sedlem na dlouhé vzdálenosti. Huculovi by měl být také dopřán celoroční pobyt na pastvě s minimálním příkrmováním jádrem, aby se zachovaly opravdu všechny jeho vlastnosti.

5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ACHHK: Plemenná kniha. Pardubice, 2002. 141 s.
- ACHHK: Řád plemenné knihy. 2001 (on line) [citováno 5. dubna 2007]. Dostupné na <<http://www.hucul-achhk.cz/>>
- ACHHK: Šlechtitelský program. 2001 (on line) [citováno 5. dubna 2007]. Dostupné na <<http://www.hucul-achhk.cz/>>
- BURDOVÁ, M.: O koních a ježdění. Schiller press, 1996. 50 s.
- DUŠEK, J.: Chov koní. Praha: Brázda, 1999. 350 s. ISBN 80-209-0282-1
- DUŠEK, J.: Chov koní v Československu. Praha: Brázda, 1992. 176 s. ISBN 80-209-0168-X
- HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K.: Hipoterapie, léčba pomocí koně. Ostrava: Montanex, 2005. 293 s. ISBN 80-7225-190-2
- JELÍNEK, J.: Huculský kůň jako genetická rezerva v České republice. Náš chov, č. 9, 2001
- JISKROVÁ, I.: Systémy využití koní. Ústní sdělení, MZLU Brno, listopad 2005
- KHOLOVÁ, H.: Koně. Praha: Aventinum, 2000. 224 s. ISBN 80-7151-137-4
- KHOLOVÁ, H., Dobroruka, L.: Zkrocený vládce stepi. Praha: Panorama, 1992. 256 s. ISBN 80-7038-229-5
- KHOLOVÁ, H.: Huculský kůň. Jezdectví, č. 3, 2005, s.
- KNOPFHART, A.: Drezura od stupně Z do stupně T. Praha: Brázda, 2003. 155 s. ISBN 80-209-0322-4
- LEČÍKOVÁ, S.: Westernové ježdění. Ostrava: Montanex, 2003. 166 s. ISBN 80-7225-102-3
- LEISKÝ, L.: Distanční dostih - Co by měl vědět každý, než se pustí do vytrvalostního ježdění. 2000
- LEISKÝ, O.: Zpráva o záchraně a chovu huculského koně. Praha: TIS - HUCUL CLUB, 1999
- MISAŘ, D.: Chov koní. Brno: VŠZ, 1992, 103 s. ISBN 80-7157-031-1
- MZe: Situační a výhledová zpráva koně. Praha, 2006. 69 s. ISBN 80-7084-532-5
- RADVAN, J.: Historie chovu huculského koně v českých zemích. Jezdectví, č.8, 2001, s. 52
- RADVAN, J.: Podmínky chovu huculského koně v Karpatech. Jezdectví, č. 8, 2002, s. 26-29
- RADVAN, J.: Podmínky chovu huculského koně v Karpatech. Jezdectví, č. 9, 2002, s. 30-31
- RADVAN, J.: Linie huculských koní. Jezdectví, č. 12, 2001, s.
- RADVAN, J.: Hucul a jeho zbarvení. Jezdectví, č. 4, 2000, s. 16
- RADVAN, J.: Hafling a jeho chov u nás. Jezdectví, č. 5, 1990, s. 86
- RADVAN, J.: Původ a typ huculského koně. Jezdectví, č. 5, 2002, s. 34-36

VOGELTANZ, J., TETZELI, J.: Koně evropských národních parků. Horní Bříza: Granát, 1997. 47 s. ISBN: 80-902211-0-6

VOLF, J.: Odysea divokých koní. Praha:Academia, 2002. 42 s.ISBN 80-200-0965-5

WALTEROVÁ, L.: Charakteristika typu a vlastností českého sportovního ponyho, diplomová práce, Brno, 2006. 59 s.

Internetové zdroje

Šampionát huculských koní (on line) [citováno 3. března 2007]. Dostupné na <<http://www.nztopolcianky.sk/hucul/hif2005/hifres.htm>>

Voltižní ježdění (on line) [citováno 16. března 2007]. Dostupné na <<http://www.onlinehorse.estranky.cz/clanky/jezdecke-discipliny/voltiz>>

Výkonnostní zkoušky (on line) [citováno 24. března 2007]. Dostupné na <<http://www.kralici.cz/konici/archiv.asp?mode=mesic&y=2004&m=8>>

6. PŘÍLOHA